

adásait hallgatták, újságot pedig nem járattak. Nem maradhattam tovább. Az meg se fordult a fejembe, hogy nem megyek vissza. Az egyenruha, a többi holmi, amit magammal hoztam nem az enyém volt, azt vissza kellett vinni. De nem csak ezért mentem vissza, hanem tanulni akartam. Apám most már ki tudja hányadszor újra csak a Márton tanító urat kérte meg, hogy kísérjen el. El is jött velem. Amikor kiszálltunk a Déli pályaudvaron, láthattuk a fagyos, januári budapesti utcaképet. A közlekedés még nem állt helyre teljesen. Az emberek sokasága gyalogolt az utcán. Járműforgalom nemigen volt, ha mégis, azok szovjet katonákkal teli teherautók voltak, vagy páncélozott szállító harcjárművek. Ilyenkor az emberek leplezetlen gyűlölettel nézték ezeket a járműveket, halkan különböző megjegyzéseket tettek.

Megkerestük az iskola új helyét, Márton Sándortól elbúcsúztam, és felkísértek abba a körletbe, ahol az osztályom, az I./D osztály helye volt. Örömmel üdvözlöttük egymást, a többiek, akik nem hagyták végleg abba az iskolát, már itt voltak. Én érkeztem a legkésőbb. Néhány nap múlva, február 1-én három hónapos kihagyás után folytatódott a tanítás. Tanáraink többsége is visszajött, de hiányoztak a nevelőtisztek közül is. A mi nevelőtisztünket, Perényi repülőfőhadnagyot sem láttuk többé és néhány osztálytársunk is hiányzott a padból.

Talán szerencsémre azok az osztályzatok, amelyeket október 23-ig kaptam, mind elvesztek. Új osztálykönyvet kellett nyitni, a tanárok sem „emlékeztek” a korábban adott jegyekre. Egyikük elmondta, hogy életét azok a dolgozatok mentették meg, amiket velünk íratott október 23-án és az oktatáskájában voltak. Mikor másnap az utcán ment egy aknaszilánk eltalálta a táskáját és megakadt a dolgozatokban. Életmentő dolgozatot írtunk akkor.

Laczkó Mihály

Az 1956-os forradalom hatása a Kárpát-medencében

Az 1980-as évekig az iskolákban csak néhány mondatban foglalkoztak az ún. „ellenforradalommal”. Az ifjúságot azzal vezették félre, hogy horthysta katonatisztek, s a régi gyárosok, földbirtokosok akarták a Horthy-korszakot visszahozni.

Azok közé tartozom, akik otthon megkapták a megfelelő tájékoztatást, és gyerekként saját élményeim is voltak, de nagyon sok fiatal csak 1989-ben eszmélt, amikor részt vehetett Nagy Imre és társainak újratemetésén, a Hősök terén. Megdöbbentő hatást tett a jelenlevőkre, amikor a kivégzettek nevét, foglalkozását és életkorát felolvasták. Akkor derült fény az aljas hazugságokra: a felsoroltak többsége egyetemista, szakmunkás, kisdiaák, vagyis „pesti srác” volt. Körülöttem fiatalok álltak, hallottam a reagálásukat, valósággal sokkolták őket az elhangzottak. Akkor kellett volna a fiataloknak igazi történelem órát tartani! Ez volt az első alkalom, amikor az igazsággal találkozhattak.

A 1990-es évektől jelentek meg cikksorozatok, dokumentumfilmek, de jellemző a magyarországi médiaviszonyokra, hogy az MTV még a 40. évforduló alkalmából sem akarta műsorára tűzni Magyar József 56-os dokumentumfilm sorozatát. Abból ugyanis kiderült volna, hogy milyen nyomorban élnek a valamikori hősök. Volt olyan ember, aki még akkor is egy pincelakásban tengődött, mert a saját lakásában az az ávos tiszt lakott, aki elhurcolta onnan.

De arról még ebben az időben sem tudtunk, hogy mi történt az elcsatolt területeken élő magyarság körében.

Az 56-os forradalom 40. évfordulójára jelentette meg az akkori Magyarok Világszövetségének 1956-os Bizottsága a „Magyar 56” című kötetet, amely a magyarországi forradalom és szabadságharc kárpát-medencei hatásait is feldolgozta. Igazi hiányt pótló munka volt ez, s amerre bemutatták, nagy hatással volt az emberekre, hiszen még a tájékozottabbak sem tudtak arról, mi is történt valójában 1956-ban az elcsatolt területeken. Ezeket a dokumentumokat használtam fel, természetesen a teljesség igénye nélkül, a következő összeállításban.

Kárpátalja

Az 56-os magyarországi forradalom idején Kárpátalján nagyon féltek a hatóságok a helyi magyarság zendülésétől. Ez megalapozatlan volt, hiszen éppen akkor részesítették általános amnesztiában az 1945-től koncepciós perbe fogott és elítélt magyarokat. A KGB és a kommunista párt helyi vezeterei a budapesti forradalom leverését illetően Kárpátalján is igyekeztek fekete listákat készíteni azokról a magyarokról, akik nyíltan, vagy burkoltan kinyilvánították rokonszenvüket a magyarországi felkeléssel.

Egészen 1992-ig teljes homály övezte például a nagyszőlősi politizáló csoport tevékenységét. *Dupka György* és *Horváth Sándor* jóvoltából ismerhettük meg a tényeket.

Nagyszőlősen a középiskolás fiatalok 1955 őszétől 1957 júniusáig röplapokat terjesztettek, titkos összejöveteleket szerveztek. „Oroszok, azonnal vonuljatok ki Magyarországról!” – állt a kiragasztott röplapokon. Hasonló csoport működött Mezőkaszonyban. Ennek tagjait szintén izgatásért, röplapterjesztésért vonták felelősségre. A faluhoz közel eső, magyarországi Barabás község lakói átkiabáltak a határon, fegyveres felkelésre biztatva a környékbelieket. Ennek hatására kezdtek ott a plakátokat terjeszteni. A gálócsi politizáló fiatalok csoportja szintén az 56-os események hatására szerveződött. Néhány fiatal röplapokat terjesztett és a második világháborúból visszamaradt fegyvereket rejtegetett.

A legnagyobb kirakatper Gece Endre református lelkész nevéhez fűződik. Azt akarták rá bizonyítani, hogy kapcsolatban állt a magyarországi felkelőkkel, s Kárpátalján, a szülőfalujában amerikai ügynöki tevékenységet fejtett ki! A KGB tisztjei letartóztatták, s kihallgatás közben halálra kínozták.

1956 végétől 1959-ig zajlott a tömeges megtorlás, s legalább 35 ezer ember ellen indult rendőrségi-ügyészségi vizsgálat politikai „bűncselekmények” gyanújával. Az volt a cél, hogy szétzúzzák és megnyomorítsák azt a társadalmi réteget, amely szembe akart fordulni a szovjet hatalommal.

Szomorú tény, hogy gyerekek is a terror áldozatává váltak. Így például egy ungvári kislány, aki pedig csak külföldön élő édesapját szerette volna felkeresni.

A szabadságharc leverése után Kárpátalján is tragikus események zajlottak le: az ungvári börtönbe hurcolták a forradalomban, vagy annak pártolásában részt vevő magyarországi és kárpátaljai fiatalok több csoportját. S többeket a szovjet Gulágokban letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

„Reméljük, hamarosan eljön az idő – írta Dupka György, amikor sokkalta világosabb képet nyerünk az 56–57-es időszakról, amikor a belügyi hatóságok emberei megtorló intézkedéseket foganatosítottak a gondolkodó értelmiségiekkel szemben. Közismert tény például, hogy az 1956-os október-novemberi eseményekről való vélekedésük miatt több magyar és ukrán diákot is kizártak az egyetemről.”

Erdély

A román párt- és államvezetés attól rettegett, hogy a magyarországi forradalmi hullám átcsap Romániába is. A teljes hírzárlat ellenére a lényeges információk mégis eljutottak a lakossághoz. Az esti és éjszakai beszélgetéseken, frontot és hadifogságot megjárt férfiak jelentették ki, hogy önként jelentkeznének a magyar forradalom megsegítésére, ha valaki átvinné őket a határon. A hírhedt szekuritáté mindenről tudott, s Hruscsov emlékiratai szerint, a magyarországi forradalom elfojtásában is részt akart venni!

Tófalvi Zoltán, marosvásárhelyi újságíró a még élő tanúk megszólaltatásával dokumentálta azokat az időköt, hiszen Romániában nem volt kutatási lehetőség.

Magyarországhoz hasonlóan Erdélyben is a diákság mozdult meg először. A temesvári egyetemi hallgatók 1956 október 30-án tüntettek, a Bolyai Tudományegyetemen pedig a Várhegyi István harmadéves történelemhallgató által szerkesztett programtervezetet fogadta el az ifjúság. Kolozsváron még egy ún. ENSZ memorandum is készült, melyet Dobai István nemzetközi jogász dolgozott ki. Tudunk az érmihályfalvi csoportról, a Kisküküllő-menti röpcézőkről és más kezdeményezésekről is.

Azok az erdélyi kisiskolások, gimnazisták, tanoncok, egyetemi hallgatók, lelkipásztorok, pedagógusok, szakmunkások és földművesek, akiket a magyarországi forradalommal való

együttműködés ürügyén futószalag szerű kirakatperekben ítélte el a román kommunista diktátúra, a változásban való reménykedéssel és meggyőződéssel vállalták a magyar forradalommal való eszmei azonosulást.

1956 október 23 és november 4-e között az erdélyi magyarság újból visszanyerte önbizalmát, kiegyenesedtek a gerincek.

Amikor Budapest utcáin és számos vidéki településen folytak a fegyveres harcok, a román munkáspártban, a helyi adminisztrációban mind nagyobb szerephez jutó nacionalista vonal a könnyen manipulálható román közvéleményt azzal sokkolta, hogy a magyarországi „ellenforradalmárok” megtámadják Romániát, azzal a céllal, hogy visszavegyék Erdélyt, s ebben segítenek az erdélyi magyarok is. A hamisítás és megfélemlítés magasiskoláját mutatják be azok a fehérkönyvek, amelyek 1957 őszén jelentek meg a budapesti könyvesboltokban. A bukaresti állami politikai kiadó románul és magyarul terjesztette ezeket.

A rendszer- és kommunistaellenes tüntetések, szervezkedések megfélemlítésére sorozatban szervezték a magyar „ellenforradalmat” elítélő munkás nagygyűléseket. Gheorghiu-Dej kényszerrel vigyázott arra, nehogy valamivel megsértse a Szovjetuniót, ezért a román pártvezetés megtorló intézkedések sorozatával igyekezett a „nagy testvér” kedvében járni. Számos túlkapásra is sor került. A számonkérés országos méreteket öltött. A Bolyai Egyetemről nem csak hogy kicsapták a magyar diákokat, hanem 7–10 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték.

1956 erdélyi mártírjairól 50 év után sem tudunk eleget. A Szoboszlai-per 57 vádlottja közül tízet kivégeztek. A hozzátartozók ma sem tudják, hol nyugszanak szeretteik földi maradványai. Az Érmihályfalvi-csoport 31 elítélte közül Sass Kálmán református lelkész és dr. Hollós István hadbíró századost a szamosújvári börtönben lőtték agyon 1958 decemberében. Az ENSZ-memorandum 9 bebörtönzöttje közül ketten a kínzásokba haltak bele.

Az 56 után Románián végigseprő terrorhullám abszurditását bizonyítja, hogy 12–14 éves gyerekeket is elítéltek. Részlet a sepsiszentgyörgyi diákok elleni vádiratból: „a Mikó Kollégium meggondolatlan, felelőtlen diákjai közül egynéhányan a magyarországi ellenforradalmi agitáció hatására arra vetemedtek, hogy népi demokratikus rendszerellenes fegyveres szervezetet alakítsanak, amelynek tagjai – a magyarországihoz hasonlóan – fegyveres terrortámadásokat hajtanának végre hazánkban. A banda tagjai sovíniszta elvakultságukban nem átaloltak 1957. március 15-én titokban koszorút elhelyezni a '48-as emlékmű talpazatára, de az '56-os magyar ellenforradalmárok emlékére. A tettüket megismételni akaró banditák azonban '58. március 15-én lebuktak s megkapták méltó büntetésüket. Magatartásukat a lakosság, a hazai közvélemény elítélte.” A még kiskorú diákok a következő büntetéseket kapták: Szalai András 18 év, Szabó Lajos 15 év, Gyertyánosi Csaba és Bordás Attila 12–12 év, Gyertyánosi Gábor és Jancsó Csaba 10–10 év, Jancsó Sándor 8 év, Sándor Csaba 7 év, Molnár Béla 6 év. A börtönbüntetést kényszermunkával súlyosbították.

A magyar forradalom leverését követő időszak legelterjedtebb romániai ifjúsági szerveződése az EMISZ (Erdélyi Magyar Ifjúsági Szövetség) volt, melynek lelkesítő tevékenysége egész Székelyföldre kiterjedt.

Történetét öt EMISZ-perben elítélt részletes visszaemlékezéseiből, valamint néhány peres irat anyagából rekonstruálta Gagyi Balla István. Tőle idézünk: „Már október 24-től lelkesítő, tettekre készítő hatást gyakoroltak a forradalom hírei a brassói és környékbeli fiatalokra is. Különösen az iskolák diákságára, ahol a magyar eseményeket a társakkal azonnal meg lehetett beszélni. A Magyar Rádió (Kossuth) nap mint nap hatalmas információözönt szórt szét az éterben, amelynek nagy részét a romániai magyar hallgatók rádiójukon foghatták.

A november 4-én kezdődő szovjet támadás és megszállás Magyarországon rendkívül felfokozta a brassói ifjak tenniakarását. Megbeszéléseiken körvonalázódott egy szervezkedés terve. Ez konkrét formát öltött 1956–57 telén. A szervezet alapítóinak célja: egy olyan Erdélyre kiterjedő magyar ifjúsági szervezetet létrehozni, amely alkalmas további célok kitűzésére s azok végrehajtására. Ilyen célnak számított egyebek mellett azoknak a panaszoknak az összegyűjtése, amelyeket főleg a falusi környezetben hallottak: az erőszakos mezőgazdasági kollektivizálással járó rengeteg törvénytelenység, a módosabb parasztok elhurcolása (a Duna-csatornához), a megnyomorító terménybeszolgáltatás. További célként jelölték meg e panaszok nemzetközi szervekhez (ENSZ) való eljuttatását, segítségkérés szándékával...”

Leglátványosabb megmozdulásuknak azonban az 1957. március 15-i Petőfi ünnepséget tekinthetjük Fehéregyházán. Az 1848-as forradalomra való megemlékezés 1957 márciusában rendkívül bátor kiállásnak minősíthető. Olyan történelmi pillanat ez, amikor a hatalom szabad kezet ad az állambiztonsági szerveknek a hazai „ellenforradalmi elemekkel” való leszámolásra. Elhatározásukat tett követte. Mintegy 15–20 fiatal már korán reggel megérkezett a fehéregyházi 1848-as emlékműhöz, ahol kis műsort adtak a forradalom emlékére. Petőfi verseket szavaltak... A sikeresnek minősített '48-as ünnepség után az EMISZ némileg lelassult. Vakációk következtek. Ennek ellenére a tagtoborzás tovább folyt. A beszervezett tagok száma 40 lehetett. Ennél több volt a „külső” tag... 1958 őszén aztán megindultak a letartóztatások. Az EMISZ tagok vizsgálati fogságát elhúzták, mert még kiskorúak voltak, másrészt csináltak nekik egy szép keretet papokból és tanárokból. Tehát belekeverték. más embereket is. Felnőtteket, hogy ne csak gyerekek legyenek. Hogy legyen az, kinek a befolyása alatt szervezkedtek. Végül 1959. március 19-én a törvényszék meghozta az ítéletet. Az elítéltek számáról és névsoráról nincsen pontos adat. Az 1989-es romániai fordulat után a volt EMISZ-tagok elkészítették az elítéltek névsorát. Két névsor készült. Egyik 77, a másik 76 elítéltet sorol fel. Mindkét névsorban az első négy személy azonos: Orbán László, Opra Benedek (tanár), Sándor Balázs, Nyitrai Berta (lelkész), egyenként 25 év börtönbüntetéssel. A névsorban Vinczi János ugyan-csak 25 év börtönbüntetéssel szerepel. Az elítéltek nagyobb része „fel nem jelentésért” kapta a súlyos büntetést. A kötelező fellebbezési kérvények elutasítása után az elítélteket különböző börtönökbe és büntetőtáborokba szállították – nagyobb részük a Duna-csatorna rabtelepein töltött hosszú éveket.

Az 1959-es brassói német íróper dokumentumainak, valamint az Izraelben élő Schwarz József „A szekuritate karmai között” című önéletrajzi vallomásának ismeretében ma már jóval többet tudunk a forradalom romániai német és zsidó lakossága körében tovább gyűrűző hatásától is.

Felvidék

Csehszlovákiában nem volt akkora visszhangja a magyar forradalomnak, mint Erdélyben. Körülbelül ezer főre tehető azoknak a száma, akiket különböző retorziók értek: elbocsátották az állásukból, kizárták a kommunista pártból(!), de voltak olyanok is, akiket börtönbüntetéssel sújtottak. 1956 novemberének végén mozgósították a csehszlovák hadsereget, de a magyar tartalékosokat nem hívták be, mert nem bíztak meg bennük.

Néhány eseményt szeretnék megemlíteni, amely a felvidéki magyarság magyar forradalommal való rokonszenvét fejezi ki.

A kassai és pozsonyi diákok, főként egyetemisták és főiskolások együtt gondolkodását bizonyítja, hogy Pozsonyban utcai tüntetéseket szerveztek, melyeken a szlovák diáktársak is részt vettek, Kassán pedig vitafórumokat rendeztek a diákok, ahol pozitívan nyilatkoztak a magyar forradalomról, sőt védelmükbe is vették. Két középiskoláról tudunk, ahol jelentős visszhangja volt a magyar forradalomnak: a pozsonyi és a kassai magyar gimnáziumokban.

Komáromban a magyar diákok és tanáraik nem voltak hajlandók aláírni a kommunista párt által erőltetett petíciót, amelyben elítélik a magyarországi forradalmi eseményeket. Pozsonyban pedig a forradalom leverését követő napon a diákok fekete karszalaggal jelentek meg a gimnáziumban. Természetesen mindezeknek komoly következményei lettek, kihallgatásokra citálták őket, kizárták a középiskolákból és így tovább.

Még meg kell említeni a csehszlovákiai értelmiség magatartását: a pozsonyi Új Szó szerkesztőségét és a Csehszlovákiai Írószövetség magyar tagozatát, ahol szintén a magyar forradalom melletti szimpátia különböző megnyilvánulásairól tudunk.

Személyes véleményem az, hogy az 1956-os forradalom a szétszabdalt magyar nemzettest utolsó közös harca volt, amikor szolidaritást vállaltak egymással, egyet éreztek, egyet gondoltak, s hasonlóan cselekedtek. Az ezt követő megtorlások után a félelem és megalkuvás lett úrrá. A szomszédos országokhoz képest Magyarország lett a „legvidámabb barakk”, a lakosság nagyrésze kiegyezett a gyilkos Kádár Jánossal. Az elmúlt ötven esztendő alatt sikeresen működött a régi, jól bevált módszer, az „oszd meg és uralkodj!”

Csúfos bizonyíték erre a 2004. december 5-i népszavazás eredménye!

Zika Klára